

XALQARO IQTISODIY INTEGRATSIYANI KENGAYTIRISHDA TASHQI SAVDO ALOQALARINI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI

Yuldasheva Umida Asanaliyevna

TMI, "Xalqaro moliya-kredit" kafedrası dotsenti, PhD

Raxmatov Aziz Tolipovich

TMI magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada mamlakatimizning jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvni kuchaytirishda sanoat ishlab chiqarishining rivojlanishi va eksport salohiyati, mahsulotlarning jahon bozorlaridagi raqobatbardoshlik darajasi o'rganilgan.

Kalit so'zlar: xalqaro iqtisodiy integratsiya, tashqi savdo aloqalari, tashqi savdo aylanmasi, eksport, import.

DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE RELATIONS IN EXPANDING INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION

ANNOTATION

This article examines the development of industrial production and export potential, the level of competitiveness of products in world markets, in strengthening the integration of our country into the world economy.

Key words: international economic integration, foreign trade relations, foreign trade turnover, export, import.

KIRISH

Ma'lumki, so'nggi yillarda mamlakatimizda tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish, xorijiy mamlakatlar bilan savdo-iqtisodiy aloqalarni kuchaytirish, shuningdek, yuqori sifatli raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish asosida jahon bozorlaridan mustahkam o'rin egallash va shu orqali milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan iqtisodiy islohotlar faol ravishda amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizning jahon bozorlarida mustahkam o'rin egallashi va tashqi iqtisodiy aloqalarning rivojlanishi ko'p jihatdan milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini yanada oshirish hamda mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanishga bog'liqdir.

Mamlakatimizda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashning ustuvor maqsad va vazifalarini o'zida mujassam etgan "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da "respublikaning eksport salohiyatini oshirish orqali 2026 yilda respublika eksport hajmlarini 30 milliard AQSh dollariga etkazish" ustuvor maqsad etib belgilangan. Shu bilan birgalikda mazkur maqsadga erishishda eksportchi korxonalar faoliyatini qo'llab-quvvatlash tizimini faol davom ettirish orqali respublika eksport salohiyatini oshirish, mavjud imkoniyatlarni to'liq ishga solgan holda mahalliy sanoat tarmoqlari eksport salohiyatini yanada rivojlantirish, tashqi bozor va xalqaro talablarga javob beradigan standartlarni joriy etish va mashhur brendlarni jalb qilish, xususiy sektorning eksportdagi ulushini 60 foizga etkazish, eksportchi korxonalarga ko'rsatilayotgan tashkiliy va moliyaviy yordam berish tizimini takomillashtirish, eksport tarkibida tayyor va yarim tayyor mahsulotlar hajmini 3,3 baravar ko'paytirib, Yevropa davlatlariga GSP+ tizimi doirasida tayyor mahsulotlar eksportini kengaytirish kabi ustuvor vazifalarni amalga oshirish qayd etilgan [1].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Globalashuv sharoitida milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy shart-sharoitlari va xususiyatlari, unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar ko'plab xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan maxsus ilmiy tadqiqot sifatida o'rganilgan

bo‘lib mazkur tadqiqotlar muhim ilmiy yondoshuvlarga egadir. Jumladan, barqaror rivojlanish masalalari D.Meadows [2], E.Daley [3], J.Harris [4] asarlarida tadqiq etilgan bo‘lib, ular tomonidan “barqaror rivojlanish” tushunchasining umumiy tavsifini va uni ta’minlashning usullari hamda mumkin bo‘lgan yo‘llari keltirilgan.

Mamlakatimiz iqtisodchilaridan J.Ataniyazov va E.Alimardonov mamlakatning xalqaro moliya munosabatlaridagi ishtirokining kuchayishida xalqaro moliya munosabatlarini amalga oshirish mexanizmlarini samarali tarzda tashkil etish bilan uzviy bog‘liqdir deb ta’riflashgan [5].

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zbekiston Respublikasining jahon xo‘jaligiga integratsiyalashuvida uning hududiy va global darajadagi raqobatbardoshligi bo‘yicha qiyosiy ustunligi, tashqi iqtisodiy siyosatni ishlab chiqish va uni amalga oshirish bilan ko‘p jihatdan bog‘liq. Amalga oshirilayotgan tarkibiy islohotlar bo‘yicha qizg‘in munozaralarning mavjudligiga qaramasdan, tashqi iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda, mamlakatning geografik, ishlab chiqarish va texnologik, mehnat resurslaridan foydalanish samarasini inobatga olish muhim o‘rin tutadi. Chunki, xalqaro mehnat taqsimotining kuchayishi xalqaro moliyaviy munosabatlar ishtirokchilaridan yuqori darajadagi raqobatbardoshlikni talab etadi.

Hozirgi davrda mamlakatimizda tashqi savdo munosabatlarini rivojlantirishni rag‘batlantirish orqali jahon bozorlaridan mustahkam o‘rin egallash hamda mamlakat eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar faol tarzda amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizning tashqi iqtisodiy faoliyati, xususan tashqi savdo aloqalari milliy iqtisodiyot tarmoqlari rivojiga ta’sir etuvchi asosiy omillardan hisoblanadi. Tashqi savdo aylanmasi 2022 yil yakuni bo‘yicha jami 50,1 mlrd. AQSh dollarini tashkil etgan holda o‘tgan yilning shu davriga nisbatan 8 mlrd. AQSh dollariga yoki sof o‘sish 18,8 foizni tashkil etgan. O‘tgan yildagiga nisbatan tashqi savdo aylanmasining oshishi mamlakatimizda tashqi savdo munosabatlarini rivojlantirish,

xususan eksportyor korxonalarini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlarning faol ravishda amalga oshirilganligi bilan izohlanadi.

Shuningdek, mazkur davrda tashqi savdo aylanmasi tarkibida eksport hajmi 19 309,1 mln. AQSh dollarini tashkil etgan holda o‘tgan yilning shu davriga nisbatan 116,25 foizga ko‘paygan. Jami eksport tarkibida tovarlar ulushi 57,45 foizni, xizmatlar 20,51 foizni, oltin 22,04 foizni tashkil etgan hamda tovarlar, xizmatlar va oltin eksporti hajmi o‘tgan yildagi ko‘rsatkichga nisbatan mos ravishda 111,46, 155,43 va 103,55 foizga ko‘paygan.

1-jadval.

Tashqi savdo aylanmasi va balansi (yanvar-dekabr, mln. AQSh dollari) [6]

Ko‘rsatkichlar	2021 y.	2022 y.	O‘shish sur‘ati, %da	Jamiga nisbatan %da
Tashqi savdo aylanmasi	42 071,6	50 008,4	118,86	-
Eksport	16 610,6	19 309,1	116,25	100
tovarlar	9 953,4	11 094	111,46	57,45
xizmatlar	2 547,4	3 959,5	155,43	20,51
oltin	4 109,8	4 255,6	103,55	22,04
Import	25 461,0	30 699,3	120,57	100
tovarlar	23 724,2	28 172,9	118,75	91,77
xizmatlar	1 736,8	2 526,3	145,46	8,23
Saldo	-8 850,4	-11 390,2	-	-
Eksport (oltinni hisobga olmaganda)	12 130,4	15 053,5	124,1	-

Jami import hajmi 30 699,3 mln. AQSh dollarini tashkil etgan va o‘tgan yilning shu davriga nisbatan 20,57 foizga ko‘paygan, lekin shunday bo‘lsada 2022 yilning yanvar-dekabr oylarida mamlakatimiz tashqi savdo aylanmasi tarkibida import hajmi eksport hajmiga nisbatan yuqori bo‘lib mazkur holat tashqi savdo saldosi salbiy 11 390,2 mln. AQSh dollariga teng bo‘lishiga olib kelgan. Jami import hajmida yuqori ulush (91,77 foiz) tovarlar hissasiga to‘g‘ri kelgan.

Import tarkibida eng katta ulush, mashinalar va transport asbob-uskunalari (31,4 foiz), sanoat tovarlari (18,8 foiz) hamda kimyoviy vositalar va shunga o'xshash mahsulotlar (13,8 foiz) hisobiga to'g'ri keldi. Shu boisdan import tarkibida yuqori ulushni tashkil etuvchi mahsulotlarni milliy iqtisodiyotda ishlab chiqarish bo'yicha sanoatdagi tarkibiy islohotlarni davom ettirish va faollashtirish maqsadga muvofiq.

MUHOKAMA

Ma'lumki, so'nggi yillarda mamlakatimizda tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish, xorijiy mamlakatlar bilan savdo-iqtisodiy aloqalarni kuchaytirish, shuningdek, yuqori sifatli raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish asosida jahon bozorlaridan mustahkam o'rin egallash va shu orqali milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan iqtisodiy islohotlar faol ravishda amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizning jahon bozorlarida mustahkam o'rin egallashi va tashqi iqtisodiy aloqalarning rivojlanishi ko'p jihatdan milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini yanada oshirish hamda mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanishga bog'liqdir. Shu jihatdan mamlakatimizda iqtisodiyotning rivojlanishi uchun tashqi savdoning rolini, ayniqsa uning eksport salohiyatini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Istiqbolda eksport tarkibini diversifikatsiyalashga qaratilgan chora-tadbirlarni faollashtirish lozim. Chunki mamlakat eksporti tarkibida faqat bitta tovar yoki mahsulotning yuqori salmoqni tashkil etishi, ya'ni eksport hajmining shu tovarga bog'liq bo'lishi istiqbolda kutilgan natija bermaydi. Buning sababi jahon bozori kon'yunkturasiga bog'liq bo'lib mazkur tovarning jahon bozoridagi narxida keskin o'zgarish yuz bersa yoki unga bo'lgan talab pasaysa tabiiy ravishda bu holat mamlakat eksport salohiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu boisdan eksportni rivojlantirish strategiyasida uning tarkibini diversifikatsiya qilishga ustuvorlik berish lozim. Bu jarayonda tayyor mahsulotlar, sanoat tovarlari va xizmatlar eksportini oshirish borasidagi chora-tadbirlarni faollashtirish, xorijiy hamkorlarning import mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojlarini doimiy ravishda monitoringini amalga oshirish, yangi bozorlarni o'zlashtirishga qaratilgan marketing faoliyatini rivojlantirish maqsadga muvofiq.

XULOSA

Milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini rivojlantirish va uning mahsulot tarkibini diversifikatsiya qilish ikkita o‘zaro aloqador bo‘lgan omillar guruhi orqali belgilanadi. Bir tomondan bu tabiiy resurslar sohasidagi qiyosiy ustunliklar bilan tavsiflangan statik omillar bo‘lib ularning ta’siri natijasida keyinchalik yuqori texnologik va yuqori darajada qayta ishlangan mahsulotlarga e’tiborni kuchaytirishga imkon yaratiladi. Boshqa tomondan bu innovatsiyalar va ilmiy-texnik yutuqlar bilan bog‘liq bo‘lgan dinamik ravishda o‘zgarib turadigan raqobat ustunligi omillari hisoblanadi. Mazkur omillarning birgalikda uzviy harakati natijasida milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirish, eksportning barqaror o‘shishini va umuman iqtisodiyot rivojida rag‘batlantiruvchi ta’sirni ta’minlashga erishiladi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, milliy iqtisodiyotda eksport qiluvchi korxonalarini rag‘batlantirish va raqobatbardosh mahsulotlarning eksport qilinishini kengaytirish, to‘g‘ridan-to‘g‘ri chet el investitsiyalarini jalb qilish hamda jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvni kuchaytirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar ushbu yo‘nalishda barqaror iqtisodiy o‘shishga erishishning muhim omili bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-sonli Farmoni.*
2. *Meadows D., Randers J., Meadows D. (2004). Limits to growth: The 30-year update. Chelsea Green Publishing. 338 p.*
3. *Daley E. (1996) Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development, Boston, Massachusetts: Beacon Press*
4. *Harris J. (2000) Basic principles of sustainable development. Medford, Massachusetts: Tufts University. 26 p.*
5. *Ataniyazov, J. X., & Alimardonov, E. D. “Xalqaro moliya munosabatlari” Toshkent-2014. UFMJ., Darslik, 279, 280.*
6. *<https://openbudget.uz/> - O‘zbekiston Respublikasining "Ochiq budjet" portal ma’lumotlari*